

Kulturminnevernplan for Øvre Eiker kommune 2012-2015

1. INNLEDNING

1.1 Mål

Hensikten med denne planen er å systematisere arbeidet med vern av kulturminner og formidling av lokalhistorisk kunnskap sikre at dette er en sentral og naturlig del av kommunens arbeid med stedsutvikling og nærmiljø. Planen skal fremme samarbeid mellom ulike kommunale etater og den innsatsen som gjøres av frivillige krefter.

1.2. Forankring

Planen er forankret i Øvre Eikers kommuneplan 2010-2022 og Kulturstrategi 2010-2022. Den er også forankret i Stortingsmelding nr.22-1999/2000 (Arkiv-Bibilotek-Museer), Stortingsmelding nr.25-2002/2003 (Miljøvernpolitikk og miljøtilstand) og Stortingsmelding nr.16 2004-2005 (Leve med kulturminner).

Del 1.3 Rammer og definisjoner

Planen omfatter både fysiske og de ikke-fysiske kulturminner. Fysiske kulturminner er alle fysiske spor etter menneskelig aktivitet, slik som bygninger og rester etter bygninger og tekniske anlegg, ferdselsveier, navneberg, steinbrudd, torvmyrer, spor etter jordbruk o.s.v. I tillegg kommer alle typer fysiske gjenstander, herunder arkivmateriale og annen historisk dokumentasjon som fotografier, film og lydopptak. Ikke-fysiske kulturminner er kulturminner som bare eksisterer som en del av den menneskelige bevissthet, slik som stedsnavn eller historier og sagn, men også tradisjonelle håndverksteknikker og kulturaktiviteter som for eksempel musikk, dans og teater. En viktig oppgave for kulturminnevernet i årene som kommer blir å definere hvilke kulturminner som er verneverdige og prioritere ressursbruken slik at bevaring av kulturminner blir et resultat av bevisste politiske valg. Planen utarbeides av Kultursjefen i samråd med Kulturminnerådet og legges fram til politisk behandling i kommunestyret hvert fjerde år.

2. STATUS OG UTFORDRINGER

Kommunens arbeid med kulturminnevern koordineres av en kulturminnevernskonsulent, som per 2011 er en 40% stilling ved kulturseksjonen. Konsulenten er kultursjefens rådgiver i kulturminnesaker og koordinerer kommunens arbeid med den frivillige innsatsen, blant annet som daglig leder av Eiker Arkiv.

Øvre Eiker Kulturminneråd ble opprettet som et permanent organ fra 1.1.2008, der medlemmene utpekes av kommunestyret og av det frivillige kulturminnevernet. Rådet er styringsgruppe for Eiker Arkiv, uttaler seg om saker som angår kulturminnevernet og fungerer som en arena for debatt og informasjon, blant annet gjennom å arrangere regelmessige seminarer og kulturminneforum. Fra og med 2011 disponerer kulturminnerådet et eget budsjett til kulturminneformål. Kommunens kulturminnevernskonsulent har sekretærfunksjonen i rådet.

Det er en hovedutfordring å videreutvikle og styrke kulturminnerådet og Eiker Arkiv som institusjoner som bidrar til å øke engasjementet og kvaliteten innenfor det frivillige kulturminnevernet og som arenaer for debatt, informasjon og kompetanseheving på dette fagområdet.

2.1 Faste fysiske kulturminner

En del kulturminner er vernet gjennom "Lov om kulturminner" av 1978. I Øvre Eiker gjelder dette 14 bygninger, samt en rekke arkeologiske kulturminner. Dessuten har kommunen regulert Gamle Hokksund og Fosshaugen i Vestfossen til spesialområder for bevaring. Ut over dette finnes det ikke noe formelt vern av de faste kulturminnene i Øvre Eiker, men det

finnes bestemmelser og tilskuddsordninger som legger en del føringer på vern av kulturminner på landbrukseiendommer. En del bygninger eies av foreninger og institusjoner som har bevaring av bygningen som formål. Blant annet gjelder det Fossesholm Herregård, som omfatter over halvparten av de vedtaksfredede bygningene i kommunen.

Düvelgården i Skotselv har fått en viktig posisjon som kulturelt samlingssted, og Tingstua i Gamle-Hokksund brukes til en rekke ulike kulturaktiviteter. Store deler av bygningsmassen etter Vestfos Cellulosefabrikk er satt i stand som kunst- og kulturarenaer, og lokalene etter Fredfoss Uldvarefabrikk benyttes som kurs- og konferansesenter. Fiskum gamle kirke har en sentral posisjon i lokalsamfunnet, og Fiskum Middelalderdager, som ble arrangert første gang i 2009, bidrar til å levendegjøre bygningen og tidsepoken. Alt dette er gode eksempler på bevaring av faste kulturminner gjennom aktiv bruk, og det bør vurderes nærmere hvilke andre kulturminner som kan ha et potensiale i forhold til kultur og næring.

SEFRAK-registreringen omfatter hus som er eldre enn år 1900. Dette er lagt inn i kartbaser som brukes av kommunens saksbehandlere, og det er rutine at søknader om riving eller større endringer på slike bygninger sendes til Kulturvernavdelingen i Buskerud fylke for uttalelse. Det er også gjennomført flere registreringer av kulturminner i utmark, som boplasser, stedsnavn, veier, gruveområder, demninger og liknende. Eiker Arkiv arbeider med å få en oversikt over dette materialet, og det er et mål å få dette inn i den digitale kartbasen.

I regi av kulturminnerådet er det satt i gang et arbeid med skilting av kulturminner i utmark og av bygninger i Gamle Hokksund. Så langt er 3 bygninger skiltet, og det er satt opp 13 kulturminnetavler. Eiker O-lag og Drammens og Oplands Turistforening er bevisste på å få med kulturminner i skog og mark i sine kartutgivelser, som også inneholder en del skriftlig informasjon om disse kulturminnene. I samarbeid med Røren grendeutvalg arbeider Eiker Arkiv med å lage en kulturminneguide i bokform for området langs Hoenselva. Denne er tenkt som et forbilde for liknende formidlingsprosjekter, som et supplement til kart og kulturminnetavler.

Den største enkeltutfordringen innenfor kulturminnevernet i Øvre Eiker, er utarbeidelse av en kulturminneplan som gir en samlet oversikt over de viktigste kulturminnene og som samtidig vurderer verneverdien av ikke-fredede bygninger og andre kulturminner. En slik plan vil gi grunnlag for en mer bevisst bevaringspolitikk og en mer forutsigbar saksbehandling i plan- og byggesaker. Den vil også ivareta kravet i den nye Plan- og Bygningslovens bestemmelser om at enkeltbygningers verneverdi skal vurderes i alle plan- og byggesaker. En slik plan vil også bli et svært nyttig verktøy i det videre arbeidet med skilting og annet opplysningsarbeid i forbindelse med kulturminner og lokalhistorie.

Kulturminnerådet driver informasjonsarbeid blant eiere av verneverdige bygninger og andre kulturminner, blant annet om tilskuddsordninger som finnes i Tilskuddsportalen. Kommunen tilbyr også hjelp til å utforme søknader om økonomisk støtte. Det er imidlertid en utfordring å sikre at denne informasjonen kommer ut til alle aktuelle hus- og grunneiere.

Prosessen med skilting av verneverdige bygninger og kulturminner i utmark bør fortsettes, og ses i sammenheng med etablering av turstier som et ledd i kommunens folkehelsearbeid. Det bør fortsatt oppmuntres til registrering av kulturminner på frivillig basis, og det bør legges til rette for at resultatene av dette tas inn i den kommunale kulturminneplanen og gjøres tilgjengelig i offentlige kartbaser. Opplysningsarbeid bør fortsatt ha høy prioritet, og det bør satses spesielt på formidling av kulturminner og lokalhistorie til barn og unge.

2.2 Kulturhistoriske gjenstander

Eiker og Lågendalen Museums avdelinger Fossesholm Herregård og Nøstetangen Museum er viktige institusjoner som har en sentral rolle når det gjelder bevaring og formidling av en kulturarv med betydelig nasjonal verdi. Driften av museene finansieres i hovedsak gjennom statlige tilskudd og egeninntekter, men kommunen yter også faste årlige bidrag. Kommunen er representert både i styret for Eiker og Lågendalmuseum og i styrene for Stiftelsen Fossesholm Herregård og Stiftelsen Nøstetangen Glasværk.

"Strategi for museumsutvikling i Buskerud", som peker sentrale utfordringer for museene de nærmeste årene, ble behandlet av Øvre Eiker kommunestyre i 2010, og det ble uttrykt tilslutning til hovedlinjene i strategien. Et viktig punkt i denne strategien er økt synliggjøring av fotografier og gjenstandssamlinger via internett.

Ved siden av Fossesholm og Nøstetangen, som tross alt ivaretar en nokså smal del av kulturarven, er det gjort lite for å bevare og synliggjøre kulturhistoriske gjenstander fra kommunen. Kulturminnerådet har pekt på at det er ønskelig å synliggjøre de mange viktige arkeologiske funnene som er gjort i kommunen, men også gjenstander knyttet til laksefiske og bruken av Storelva, samt nyere industrihistorie. Vestfos Bruget ønsker å etablere en utstilling med fokus på industristedet og arbeiderkulturen. Skotselv grendeutvalg er spesielt opptatt av arven etter Hassel Jernverk, mens Fiskum grendeutvalg har kommet med forslag om å utrede et middelalder- og pilegrimssenter på Fiskum.

Det er ønskelig å videreutvikle Nedre Buskerud Hjemmefrontmuseum til å bli en attraktiv og tidsaktuell kulturinstitusjon som kan bevare og formidle kunnskap om både 2. verdenskrig og alle de internasjonale operasjonene Norge har vært og er

involvert i etter krigen. I tillegg ønskes det å få til et samarbeid med øvrige organisasjoner og tiltak i kommunen bygget på like verdier og med lignende mål.

Det er en stor utfordring å avklare kommunens rolle i denne typen prosjekter. Det må være et mål å bevare det frivillige engasjementet, samtidig som en sørger for at det blir lagt planer på et realistisk nivå. Det er behov for en debatt rundt bevaring og registrering av gjenstander fra den nyere tidens historie. Likeledes er det behov for en debatt om hvordan ny teknologi kan tas i bruk for å synliggjøre den eldre historien, som blant annet knytter seg til arkeologiske funn.

Det er også en viktig oppgave å oppmuntre privatpersoner til å ta vare på kulturhistoriske gjenstander. Det bør også være et mål å legge til rette for og oppmuntre til registrering og presentasjon av slike gjenstander på internett.

2.3 Arkivmateriale og annen historisk dokumentasjon

Dokumentasjon etter den lokale statsforvaltningen finnes i Statsarkivet på Kongsberg og er tilgjengelig for publikum der. Øvre Eiker kommune er medlem av Interkommunalt Arkiv Kongsberg, som sikres at den historiske delen av kommunearkivet oppbevares og er tilgjengelig for publikum i samsvar med Arkivloven. Når det gjelder bevaring av privatarkiver og annen ikke-offentlig dokumentasjon, har Eiker Arkiv en nøkkelrolle. Dette er et samarbeid mellom Øvre- og Nedre Eiker kommuner og Eiker Historielag. Avdelingen på Øvre Eiker ligger i Hokksund bibliotek og er åpen for publikum 8 timer per uke. Arkivet er medlem av Landslaget for Lokal- og Privatarkiver og deltar i nettverket for privatarkiver i Buskerud og Vestfold.

Arbeidet med arkivet ledes av kommunens kultminnevernrådgiver. Dessuten har arkivet for tiden 2 personer gjennom ulike ordninger med NAV, og den frivillige innsatsen stipuleres til cirka 1,5 årsverk. Både kommunen og Eiker Historielaget yter tilskudd til driften. Eiker Arkiv driver formidlingsarbeid gjennom sitt eget nettsted eiker.org og på nettstedene historieboka.no (Buskerud fylke) og lokalhistoriewiki.no (Norsk Lokalhistorisk Institutt). Arkivet bidrar dessuten til formidling gjennom ulike typer utstillinger og foredrag. Blant annet besøkes hvert år alle 4.klassene i kommunen i regi av Den kulturelle skolesekken (DKS).

Av større formidlingsprosjekter som er under gjennomføring, må bind 4 av Eikers historie nevnes spesielt. Det er ansatt forfatter i 100% stilling fram til sommeren 2013 samt redaktør i 20% stilling. I tillegg yter kommunen, gjennom Kulturminnerådet, bidrag til lokalhistoriske bokutgivelser og andre typer formidling. Her prioriteres prosjekter som presenterer sider ved lokalhistorien som tidligere har vært ukjent eller som står i fare for å gå tapt. Det er også en spesiell utfordring å drive formidling som er tilpasset barn og unge.

Mangel på egnede magasiner begrenser i dag mulighetene for å drive systematisk innsamling og motta større mengder arkivmateriale. Den magasinplassen som finnes, er spredt på flere steder. Det er heller ikke egnede arbeidsplasser for publikum slik at Arkivet kan bli et samlingssted for alle som arbeider med lokalhistorie. Arkivets største utfordring på sikt er derfor å skaffe lokaler som har tilstrekkelig magasinplass og som dessuten sikrer at materialet er tilgjengelig for publikum.

Arkivmaterialet registreres ikke i ASTA, som er arkivverkets registreringsverktøy og database. Det er ønskelig å få til dette, blant annet for at katalogene skal bli tilgjengelige i den nasjonale "Arkivportalen", og gjennom nettverket for privatarkiver i Buskerud og Vestfold arbeides det med å få til en løsning på dette. Arkivet har også en stor fotosamling, som det er ønskelig å presentere på internett i forbindelse med prosjektet "Fotoarv i Buskerud".

Sammen med avdelingen på Nedre Eiker arbeides det med å få til en serverløsning for lagring av digitalisert materiale. Dette vil forenkle arbeidsrutinene internt, men også gjøre at dette materialet blir tilgjengelig for publikum uten at det er nødvendig med noen spesiell tilrettelegging. En slik løsning vil også gjøre det mer aktuelt med digitalisering av en enda større del av arkivmaterialet.

Kommunen oppbevarer i dag en del privatarkiver fra lag og foreninger der status er uklar både når det gjelder eiendomsrett og tilgjengelighet. Det er et mål å få avklart dette.

Innsamling av muntlig dokumentasjon gjennom intervjuing av eldre mennesker er en viktig oppgave, som ikke har blitt tilstrekkelig ivaretatt de siste årene. Kulturminnerådet arbeider derfor å få i

gang et prosjekt i samarbeid med Frivilligsentralen og Småjobbsentralen der elevene gjennomfører slike intervjuer som et ledd i forberedelsene til "Toleransereiser".

2.4 Ikke-materielle kulturminner

Mange frivillige lag og foreninger bidrar til å holde ulike former for ikke-materielle kulturminner ved live. Her kan nevnes bygdekvinnelagene, som ivaretar mattradisjoner og gamle håndverk, Haug Leikaring som viderefører dansetradisjoner, samt Eiker Spellemannslag og andre kor og musikkgrupper som formidler lokale musikk- og sangtradisjoner. Ved mange typer kulturarrangementer er slike "handlingsbårne kulturminner" viktige innslag.

Alt dette er aktiviteter som i stor grad faller utenfor kulturminnevernfeltet, i og med at det i høy grad er en del av kommunens levende kulturliv. Kulturminnevernet bør likevel ha et spesielt fokus på slike immaterielle kulturminner med spesiell lokal tilknytning, for eksempel gjennom å dokumentere det ved hjelp foto, lyd- og filmopptak.

3. HANDLINGSPLAN 2012-2013

Det foreslås følgende konkrete mål for den kommende toårsperioden:

- Arbeidet med manuskriptet til bind 4 av Eikers Historie fullføres, slik at bokverket kan utgis som planlagt i 2014. Det tas sikte på å gjennomføre prosjektet innenfor den kostnadsrammen som er vedtatt av kommunestyret. Videreutvikling av et lokalthistoriske leksikon på internett er en del av dette prosjektet.
- Kultursjefen i samarbeid med Kulturminnerådet fremmer forslag om å starte arbeidet med en Kommunedelplan for kulturminner, slik at dette kommer med i kommunens planstrategi for neste fireårsperiode. Det utarbeides en prosjektbeskrivelse som klarlegger omfang og økonomi. □
- Arbeidet med kulturminneskilting og opprettelse av kulturminneløyper fortsettes i samme tempo som i foregående fireårsperiode. I tillegg tas det sikte på å skilte tre kulturminner med regional verdi i samarbeid med Buskerud fylkeskommune.
- Dessuten utarbeider Kultursjefen i samråd med Kulturminnerådet en langsiktig plan for opprettelse av slike kulturminneløyper. Kulturminneguiden for Hoenselva fullføres og vurderes som mal for liknende prosjekter.
- Det utarbeides en plan for "barn og unge og kulturminner", der en blant annet vurderer muligheten for å få inn et "minnefinnekurs" i Den kulturelle skolesekken. Planen utarbeides av Kultursjefen i samråd med styringsgruppa for Den kulturelle skolesekken og Kulturminnerådet.
- Det settes i gang et prosjekt for intervjuing av eldre mennesker i samarbeid med Frivilligsentralen/Småjobbsentralen. □
- For arkivmateriale etter lag og foreninger som oppbevares av kommunen, tas det sikte på å avklare status med hensyn til eierskap og tilgjengelighet.
- Det etableres en serverløsning som gjør alt digitalisert materiale i Eiker Arkiv tilgjengelig via internett. Arkivkataloger gjøres tilgjengelig i Arkivportalen, og det tas sikte på at fotosamlingen presenteres som et ledd i prosjektet "Fotoarv Buskerud".
- Verneverdige kulturminner i skog og mark registreres i en digitale kartbase som er tilgjengelig for kommunens saksbehandlere og på internett.

Dessuten bør det arbeides videre med følgende prosjekter, selv om det neppe lar seg gjøre å slutføre disse prosessene i løpet av toårsperioden:

- Etablering av Eiker Arkiv i egnede lokaler, med forsvarlig og tilstrekkelig magasinplass og med arbeidsplasser og møterom for publikum og frivillige, er ønskelig. Kultursjefen er oppmerksom på dette hvis det skulle åpne seg muligheter i perioden.
- Utrede behovet for steder der en kan presentere gjenstander og formidle historien rundt emner som steinalder/jernalder/vikingtid (Hoen-skatten), middelalderhistorie, Hassel jernverk, laksefiske og elvetrafikk, industrihistorie og arbeiderkultur.
- Opprettelse av et kulturminnefond som kan bidra økonomisk til brannsikring og istandsetting av verneverdige bygninger, samt å øke kompetansen blant lokale håndverkere på dette området.
- Starte arbeidet med videreutvikling av Nedre Buskerud Hjemmefrontmuseum.